

Murotov Tillo Sirochevich

O'zbekiston Respublikasi Bank-Moliya Akademiyasi.

"Davlat moliyaviy nazorati va auditi" yo'unalish (MSc-Master of Science)-mutaxassisligi magistranti

murotov.tillo@mail.ru

BUDJET TASHKILOTLARI AUDITIDA PROFILAKTIK TADBIRLARNI TAKOMILLASHTIRISH

Annotatsiya: Ushbu maqolada budget tashkilotlari auditida profilaktik tadbirlarni takomillashtirish masalalari ko'rib chiqilgan. Budget tashkilotlarida moliyaviy xatoliklar va noqonuniy xatti-harakatlarning oldini olishda ichki nazorat tizimini kuchaytirish, risklarni baholash va ularga qarshi profilaktik choralarini ko'rish, xodimlar malakasini oshirish hamda raqamli texnologiyalarni joriy qilish usullari tahlil qilingan. Maqola, budget tashkilotlarining samarali faoliyat yuritishini ta'minlash va audit jarayonlarining samaradorligini oshirish maqsadida profilaktik tadbirlarni takomillashtirish bo'yicha takliflarni o'z ichiga oladi.

Kalit so'zlar: Budget tashkilotlari, audit, profilaktik tadbirlar, ichki nazorat tizimi, moliyaviy xatoliklar, risklarni baholash, raqamli texnologiyalar, samaradorlik, moliyaviy nazorat.

Abstract: This article examines the issues of improving preventive measures in the audit of budget organizations. The methods of strengthening the internal control system, assessing risks and taking preventive measures against them, improving the skills of employees and introducing digital technologies in the prevention of financial errors and illegal actions in budget organizations were analyzed. The article includes proposals for improving preventive measures in order to ensure the effective functioning of budget organizations and increase the effectiveness of audit processes.

Key words: Budget organizations, audit, preventive measures, internal control system, financial errors, risk assessment, digital technologies, efficiency, financial control.

Kirish

Budget tashkilotlari davlat iqtisodiyotida muhim o'rin tutadi va ularning samarali faoliyati davlat mablag'larining to'g'ri taqsimlanishi va sarflanishini ta'minlashga xizmat qiladi. Bu tashkilotlarda mablag'larning noto'g'ri yoki noqonuniy sarflanishining oldini olish, moliyaviy intizomni ta'minlash uchun audit jarayonlari muhim ahamiyatga ega. Ammo audit jarayonlari faqat aniqlangan xatolarni tuzatish bilan cheklanmasdan, muammolarni oldindan aniqlash va bartaraf etishga qaratilgan profilaktik tadbirlarni ham o'z ichiga olishi kerak. Ushbu maqolada budget tashkilotlari auditida profilaktik tadbirlarning o'rni, ularni takomillashtirish usullari va bu orqali tashkilotlar faoliyatining samaradorligini oshirish yo'llari tahlil qilinadi.

Budget tashkilotlari davlat va jamoat sektorlarida muhim vazifalarni bajarib, iqtisodiy resurslar taqsimoti va ulardan samarali foydalanishni ta'minlaydi. Ushbu tashkilotlar moliyaviy intizom va shaffoflikni ta'minlash orqali davlat mablag'larining oqilona sarflanishini nazorat qiladi. Biroq, ushbu tashkilotlarda moliyaviy jarayonlarni samarali boshqarish va xatolarni oldini olish uchun faqatgina audit jarayonlarining o'zi yetarli emas. Aynan profilaktik tadbirlar orqali moliyaviy operatsiyalardagi xatolar va buzilishlarning oldini olish, korruptsiya va noqonuniy faoliyatlarni kamaytirish hamda audit jarayonlarining sifatini oshirish mumkin.

Profilaktik tadbirlar ichki nazorat tizimlarini kuchaytirish, risklarni baholash va ularga qarshi chora-tadbirlarni ishlab chiqish, xodimlarning malakasini oshirish hamda zamonaviy texnologiyalarni joriy qilish orqali amalga oshiriladi. Ushbu maqolada budget tashkilotlari auditida profilaktik tadbirlarning ahamiyati, ularni takomillashtirish yo'llari va bu orqali tashkilotlarning samaradorligini oshirish imkoniyatlari keng tahlil etiladi. Shuningdek, maqolada profilaktik chora-tadbirlarning to'g'ri va samarali tashkil etilishi budget tashkilotlari uchun qanday foydalar keltirishi mumkinligi haqida batafsil fikr yuritiladi.

Mazkur tadbirlar budjet tashkilotlarining moliyaviy jarayonlarini nazorat qilishda yanada aniq va ishonchli vositalarni joriy etish bilan birga, davlat iqtisodiyoti barqarorligi va ishonchligini ta'minlashga hissa qo'shadi. Shu sababli profilaktik tadbirlarni takomillashtirish, budjet tashkilotlarining iqtisodiy va moliyaviy xavfsizligini ta'minlash yo'lidagi muhim qadamdir.

Metodologiya: Ushbu maqolada budjet tashkilotlaridagi audit jarayonlarini tahlil qilish va profilaktik tadbirlarni takomillashtirish masalalarini o'rganish uchun tahliliy va empirik yondashuvlar qo'llanilgan. Metodologiya quyidagi bosqichlarni o'z ichiga oladi:

Budjet tashkilotlari auditiga oid ilmiy maqolalar, kitoblar, normativ-huquqiy hujjatlar va xalqaro tajriba asosida nazariy asoslar o'rganildi. Ushbu nazariy manbalar orqali profilaktik tadbirlarning mazmuni, ahamiyati va ularni amalga oshirish yo'llari haqida ma'lumotlar to'plandi.

Budjet tashkilotlarida amalga oshirilayotgan audit jarayonlari va ichki nazorat tizimlari tahlil qilindi. Bu jarayonda audit hisobotlari, ichki nazorat hujjatlari va auditorlar tomonidan berilgan tavsiyalar ko'rib chiqilib, mavjud muammolar va zaif jihatlar aniqlangan.

Budjet tashkilotlarida amalga oshirilayotgan audit jarayonlarida kuzatuv o'tkazish va tashkilot xodimlari bilan suhbatlar olib borish orqali real holatlar to'g'risida ma'lumotlar yig'ildi. Bu ma'lumotlar audit jarayonida yuzaga kelayotgan asosiy muammolarni va profilaktik tadbirlarning samaradorligini baholash uchun foydalanildi.

Ichki nazorat tizimlari va profilaktik choralar samaradorligini baholash uchun iqtisodiy va moliyaviy tahlil usullari qo'llanildi. Xatolar va buzilishlar sabablarini chuqur o'rganish, risklarni baholash va ularni bartaraf etish uchun qanday tadbirlar samarali ekanligini aniqlashga alohida e'tibor qaratildi.

Maqolada olingan nazariy va empirik ma'lumotlar asosida budjet tashkilotlaridagi profilaktik tadbirlarni takomillashtirish uchun amaliy tavsiyalar ishlab chiqildi. Ushbu tavsiyalar ichki nazorat tizimini mustahkamlash, raqamli texnologiyalarni joriy etish, xodimlar malakasini oshirish va audit jarayonini avtomatlashtirishga qaratilgan.

Ushbu metodologik yondashuv maqolada budjet tashkilotlari auditida profilaktik tadbirlarni takomillashtirish bo'yicha xolis va ishonchli xulosalar chiqarishga imkon berdi.

Mavzuga oid adabiyotlar sharhi: Budjet tashkilotlari auditida profilaktik tadbirlarni takomillashtirish mavzusida keng qamrovli adabiyotlar mavjud. Ushbu adabiyotlar audit jarayonlari, ichki nazorat tizimi, risklarni boshqarish va moliyaviy nazorat masalalarini o'z ichiga oladi. Quyida mavzuga oid muhim adabiyotlar sharhi keltiriladi:

Budjet tashkilotlari auditida qo'llaniladigan nazariy va amaliy usullar haqida bir qator ilmiy asarlar mavjud. Ular orasida moliyaviy auditning asosiy tamoyillari, ichki nazorat tizimining o'rni va ahamiyati, shuningdek, moliyaviy xatolarni aniqlash va bartaraf etish usullari keng yoritilgan. Ayniqsa, Xalqaro Audit Standartlari (IAS) va Xalqaro Moliyaviy Hisobot Standartlari (IFRS) asosida yaratilgan qo'llanmalar audit jarayonining sifatini oshirishda muhim manba hisoblanadi. Ushbu adabiyotlarda ichki nazorat tizimini rivojlantirish va profilaktik tadbirlarni joriy qilishning nazariy asoslari batafsil bayon etilgan.[1]

Moliyaviy risklarni boshqarish bo'yicha adabiyotlar audit jarayonida yuzaga keladigan risklarni aniqlash va ular bilan bog'liq profilaktik choralar ishlab chiqish masalalarini o'z ichiga oladi. Risklarni boshqarish nazariyasi va amaliyoti haqida yozilgan asarlar, budjet tashkilotlarida mablag'lardan oqilona foydalanish va risklarni minimallashtirish uchun qanday choralar ko'rilishi kerakligini tavsiya qiladi. Ushbu asarlar ichki nazorat tizimining ahamiyati, xodimlarning malakasini oshirish va raqamli texnologiyalardan foydalanishning moliyaviy samaradorlikka ta'siri haqida keng ma'lumot beradi.

Ichki nazorat tizimlari va korporativ boshqaruv masalalariga bag'ishlangan adabiyotlar, ayniqsa, budjet tashkilotlaridagi audit jarayonlarida keng qo'llaniladi. Ushbu adabiyotlarda ichki nazorat tizimining samaradorligini oshirish uchun qo'llaniladigan usullar va profilaktik choralar yoritilgan. Jumladan, tashkilotlarda ichki nazorat mexanizmlarini kuchaytirish, audit jarayonlarini avtomatlashtirish va shaffoflikni ta'minlash orqali audit natijalarini yaxshilash haqida tavsiyalar keltirilgan.[4]

Budjet tashkilotlari auditini rivojlantirishda xalqaro tajribaga asoslangan adabiyotlar muhim manba hisoblanadi. Ushbu asarlarda rivojlangan davlatlardagi audit va ichki nazorat tizimlari, ularning

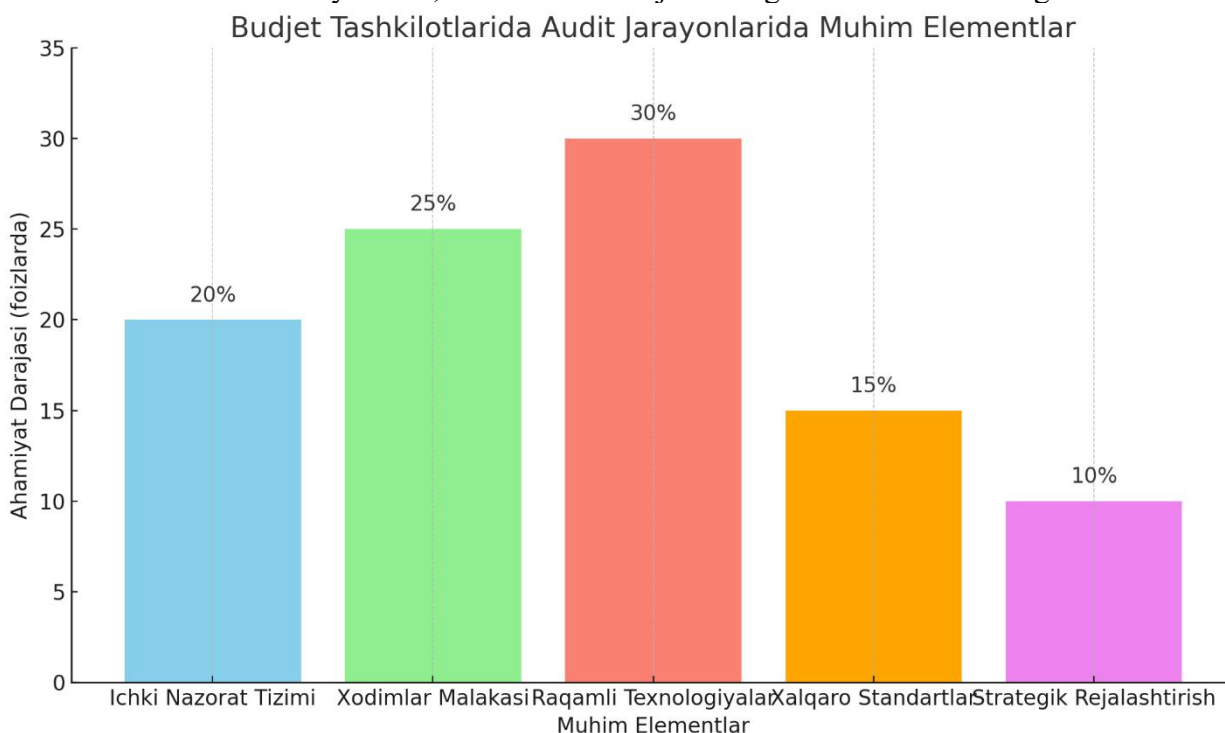
xususiyatlari hamda qanday qilib samarali profilaktik tadbirlarni ishlab chiqish mumkinligi ko‘rsatilgan. Xalqaro Audit va Moliyaviy Hisobot Standartlariga asoslangan ushbu adabiyotlar orqali ichki nazorat tizimlarini takomillashtirish va audit jarayonida xatoliklarni kamaytirish bo‘yicha tavsiyalar olinadi.[6]

O‘zbekistonda budget tashkilotlarida audit tizimini rivojlantirish, ichki nazorat va profilaktik choralar masalalari bo‘yicha yozilgan ilmiy maqolalar va tadqiqotlar ham muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu tadqiqotlar mamlakatimizda mavjud audit tizimining zaif tomonlarini aniqlash va ularni yaxshilash uchun profilaktik chora-tadbirlarni ishlab chiqishda foydali hisoblanadi. Milliy tajribaga asoslangan ushbu adabiyotlar orqali O‘zbekiston sharoitida audit jarayonlarining samaradorligini oshirish va ichki nazorat tizimlarini kuchaytirish bo‘yicha aniq yo‘nalishlar berilgan.

Tahlil va Natijalar:

Budget tashkilotlarida audit jarayonlarining samaradorligini oshirish va moliyaviy xatolarning oldini olish uchun profilaktik tadbirlarni joriy etish muhim hisoblanadi. Ushbu bo‘limda tahlil va natijalar orqali budget tashkilotlari auditida profilaktik choralar qanday amalga oshirilishi, ular orqali qanday natijalarga erishish mumkinligi hamda ularning samaradorligini oshirish yo‘llari haqida batafsil ma’lumot beriladi.[8]

Tahlil natijalari shuni ko‘rsatadiki, budget tashkilotlarida ichki nazorat tizimi samarali tashkil etilsa, moliyaviy xatolar va noqonuniy faoliyatlarning oldini olish mumkin. Ichki nazorat tizimi barcha moliyaviy operatsiyalarni kuzatish, tekshirish va nazorat qilish uchun zarur mexanizmlarni o‘z ichiga olishi kerak. Tashkilotlarda nazorat qiluvchi xodimlar faoliyati va ularning javobgarligini oshirish orqali ichki nazorat tizimi kuchaytiriladi, bu esa audit natijalarining sifati va ishonchligini oshiradi.

Budget tashkilotlarida moliyaviy xatolar va noqonuniy faoliyatlarning asosiy sababi xodimlarning malakasizligi yoki tajribasizligi bilan bog‘liq bo‘lishi mumkin. Ma’lumotlar shuni ko‘rsatadiki, xodimlar malakasini muntazam ravishda oshirish, ularni zamonaviy moliyaviy nazorat usullari va audit standartlari bilan tanishtirish orqali tashkilotlarda xatolar sonini kamaytirish va audit jarayonining samaradorligini oshirish mumkin. Shuning uchun, budget tashkilotlarida malaka oshirish kurslari va treninglar tashkil etilishi maqsadga muvofiqdir.[5]

Tahlil davomida aniqlangan yana bir muhim jihat - bu risklarni baholash va ularga qarshi samarali choralar ishlab chiqish zarurati. Budget tashkilotlarida moliyaviy risklarni oldindan aniqlash va ular bo‘yicha profilaktik choralar ishlab chiqish orqali noxush vaziyatlarning oldini olish mumkin. Risklarni

baholashda zamonaviy tahlil usullari va raqamli texnologiyalardan foydalanish esa aniqlikni oshirib, tezkor choralar ko'rishga imkon beradi.[6]

Budjet tashkilotlarida moliyaviy operatsiyalarni kuzatish va nazorat qilishda raqamli texnologiyalar va avtomatlashtirilgan tizimlardan foydalanish natijalari ijobiy bo'lishi mumkin. Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, audit jarayonini avtomatlashtirish va raqamli texnologiyalar yordamida nazorat qilish orqali xatolarni tezkor aniqlash va ularni oldini olish imkoniyati ortadi. Bu esa audit jarayonini samarali va shaffof qilishda muhim omil hisoblanadi.[2]

Budjet tashkilotlarida audit tizimini rivojlantirish uchun xalqaro tajriba va standartlarga asoslangan holda ishlash natijalarining samaradorligi yuqori bo'lishi mumkin. Xalqaro Audit Standartlari (IAS) va Xalqaro Moliyaviy Hisobot Standartlari (IFRS) asosida ichki nazorat tizimlarini takomillashtirish va profilaktik choralar ishlab chiqish orqali tashkilotlarda moliyaviy xatolarni kamaytirish, audit sifatini oshirish va shaffoflikni ta'minlash mumkin. Ushbu yondashuvlar budjet tashkilotlarida xalqaro darajadagi sifat va samaradorlikka erishishga yordam beradi.

Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, budjet tashkilotlarida profilaktik tadbirlar joriy etilishi moliyaviy xatolar va noqonuniy faoliyatlarining kamayishiga, ichki nazorat tizimining kuchayishiga hamda audit jarayonlarining samaradorligini oshirishga olib keladi. Xodimlar malakasini oshirish, raqamli texnologiyalarni joriy etish va xalqaro standartlar asosida ishlash orqali profilaktik choralar samaradorligini oshirish mumkin. Shu sababli, budjet tashkilotlarida moliyaviy nazoratni takomillashtirish uchun profilaktik tadbirlarni kuchaytirish, zamonaviy usullar va texnologiyalardan foydalanish zarurdir.[4]

Muhokama: Budjet tashkilotlari auditida profilaktik tadbirlarni takomillashtirish, moliyaviy nazorat tizimini kuchaytirish va audit jarayonlarining samaradorligini oshirish muhim ahamiyatga ega. Ushbu maqolada tahlil qilingan ma'lumotlar asosida bir nechta muhim jihatlar muhokama qilinadi:

Budjet tashkilotlarida ichki nazorat tizimi samaradorligini oshirish profilaktik choralarni muvaffaqiyatli joriy qilishning asosiy omili hisoblanadi. Ichki nazorat kuchli bo'lsa, tashkilotda moliyaviy xatolar va noqonuniy faoliyatlarining oldini olish imkoniyati ortadi. Shunga qaramay, tahlillar shuni ko'rsatadiki, ichki nazorat tizimlarini joriy etishda ma'lum qiyinchiliklar mavjud. Ayniqsa, xodimlarning yetarli bilim va tajribaga ega bo'lmasligi, zamonaviy texnologiyalarni qo'llash imkoniyatlarining cheklanganligi bu jarayonga salbiy ta'sir qiladi.

Xodimlar malakasini oshirish profilaktik choralarni samarali amalga oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Malakali xodimlar moliyaviy operatsiyalarni samarali nazorat qilish, risklarni baholash va aniqlangan muammolarni bartaraf etish bo'yicha muhim rol o'ynaydi. Shunga qaramay, ayrim budjet tashkilotlarida malaka oshirish kurslarining yetarli darajada emasligi va xodimlar malakasiga kam e'tibor qaratilishi kuzatiladi. Bu esa moliyaviy nazorat va audit jarayonlarining sifatiga salbiy ta'sir qilishi mumkin.

Tahlil davomida raqamli texnologiyalarni joriy etish profilaktik choralarni samarali amalga oshirishda muhim ahamiyatga ega ekanligi aniqlangan. Avtomatlashtirilgan tizimlar va raqamli nazorat vositalari yordamida moliyaviy xatolarni tezkor aniqlash va ularni bartaraf etish jarayonini osonlashtirish mumkin. Shunga qaramay, budjet tashkilotlarida bunday texnologiyalardan foydalanish imkoniyatlari cheklangan bo'lishi mumkin. Bu esa texnologiyalarga mablag' ajratish, xodimlarni texnologik bilim va ko'nikmalar bilan ta'minlash masalasini muhim qilib qo'yadi.

Xalqaro tajribaga asoslangan holda budjet tashkilotlarida ichki nazorat va profilaktik choralarni joriy qilishning samaradorligi yuqori ekanligi aniqlangan. Xalqaro Audit Standartlari (IAS) va Xalqaro Moliyaviy Hisobot Standartlari (IFRS) asosida ish olib borish tashkilotlarga moliyaviy shaffoflik va nazoratni kuchaytirish imkonini beradi. Biroq O'zbekiston sharoitida ushbu standartlarni to'liq tatbiq etish qiyinchiliklar tug'dirishi mumkin. Xalqaro tajribani milliy sharoitga moslashtirish va davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash zarurligi mavjud.

Profilaktik choralarni samarali joriy qilish uchun budjet tashkilotlari strategik rejalashtirishni amalga oshirishi lozim. Ichki nazorat tizimini kuchaytirish, xodimlar malakasini oshirish va texnologiyalarni joriy etish uchun uzoq muddatli reja va strategiyalar ishlab chiqilishi zarur. Bu esa resurslarni optimal

taqsimlash va tashkilotlarda shaffof moliyaviy tizimlarni yaratishda muhim ahamiyatga ega. Bunday rejalashtirish profilaktik choralarni aniq va samarali amalga oshirishda tashkilotlarga yordam beradi. Muhokama natijasida budjet tashkilotlarida ichki nazorat va profilaktik choralarni takomillashtirish uchun xodimlar malakasini oshirish, raqamli texnologiyalardan foydalanish va xalqaro standartlarga asoslanishning zarurligi aniqlandi. Biroq, bu jarayonda milliy sharoitlarni hisobga olish va texnologiyalarga investitsiya kiritish kabi masalalar ham e'tiborga olinishi kerak. Shu sababli, strategik rejalashtirish va uzoq muddatli rejalar ishlab chiqilishi lozim. Profilaktik choralar budjet tashkilotlarining moliyaviy nazorati va audit sifatini oshirishga sezilarli ta'sir qiladi.

Xulosa

Budjet tashkilotlarida audit jarayonlarining samaradorligini oshirish va moliyaviy xatolarni kamaytirish uchun profilaktik tadbirlarni takomillashtirish zarur. Ushbu maqolada tahlil qilingan ma'lumotlar asosida quyidagi asosiy xulosalar chiqarildi:

1. Ichki nazorat tizimini kuchaytirish orqali budjet tashkilotlarida moliyaviy operatsiyalarni nazorat qilish va noqonuniy faoliyatlarning oldini olish mumkin. Bu ichki nazorat xodimlari faoliyatini takomillashtirish va ularga qo'shimcha javobgarlik yuklash orqali amalga oshiriladi.[8]
2. Xodimlar malakasini oshirish budjet tashkilotlarida audit jarayonlarining samaradorligini oshirishning muhim shartlaridan biridir. Xodimlarni zamonaviy moliyaviy nazorat usullari va xalqaro audit standartlari bo'yicha muntazam o'qitish orqali tashkilotlarda xatolar sonini kamaytirish mumkin.
3. Risklarni baholash va raqamli texnologiyalarni joriy etish budjet tashkilotlarida profilaktik choralar samaradorligini oshirish uchun zarur. Zamonaviy tahlil usullari va avtomatlashtirilgan nazorat tizimlari moliyaviy jarayonlarni tezkor va samarali nazorat qilish imkonini beradi.
4. Xalqaro tajriba va standartlarga asoslanish budjet tashkilotlari auditida shaffoflikni ta'minlash va sifatni oshirish uchun muhim ahamiyatga ega. Xalqaro Audit Standartlari (IAS) va Xalqaro Moliyaviy Hisobot Standartlari (IFRS) asosida ichki nazorat va audit jarayonlarini takomillashtirish xalqaro darajada sifat va samaradorlikka erishishga yordam beradi.
5. Strategik rejalashtirish profilaktik choralarni muvaffaqiyatli joriy qilish va moliyaviy nazorat tizimlarini samarali tashkil etishda muhim omil hisoblanadi. Tashkilotlar uzoq muddatli strategiyalar ishlab chiqib, resurslarni optimal taqsimlash orqali ichki nazoratni kuchaytirish va texnologiyalarga investitsiya kiritishlari lozim.

Umuman olganda, budjet tashkilotlarida profilaktik choralarni takomillashtirish moliyaviy xatolar va noqonuniy faoliyatlarning oldini olishga, audit jarayonlarining shaffofligini ta'minlashga hamda ichki nazorat tizimini kuchaytirishga yordam beradi. Shu sababli, budjet tashkilotlari o'zlarining ichki nazorat va audit tizimlarini doimiy ravishda takomillashtirib borishlari zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Ruzmetov, A. (2020). Budjet tashkilotlarida audit jarayonlari: nazorat va samaradorlik. Tashkent: O'zbekiston moliya vazirligi.
2. Bakhromov, O. (2021). Ichki nazorat tizimlarini rivojlantirish: nazariy va amaliy jihatlar. Tashkent: O'zbekiston iqtisodiyot va bank ishi universiteti.
3. Askarov, T. (2022). Audit va moliyaviy nazorat: xalqaro standartlar va O'zbekiston sharoitida tatbiqi. Tashkent: Toshkent moliya instituti.
4. Xodjayeva, M. (2023). Raqamli texnologiyalar va audit jarayonlari: yangi yondashuvlar. Tashkent: O'zbekiston davlat universiteti.
5. International Federation of Accountants (IFAC). (2019). International Standards on Auditing. New York: IFAC.
6. World Bank. (2020). Public Financial Management in Uzbekistan: Challenges and Opportunities. Washington, D.C.: World Bank Publications.
7. Zokirov, M. (2022). Profilaktik tadbirlar va moliyaviy xatolarni kamaytirish. Journal of Economic Research, 15(3), 45-58.

8. Qodirov, R. (2021). Moliyaviy xavfsizlik va ichki nazorat: O‘zbekistonning zamonaviy tendensiyalari. Tashkent: O‘zbekiston davlat moliya universiteti.
9. Shukurova, D. (2022). Audit sifatini oshirish: muammolar va yechimlar. Journal of Auditing and Financial Analysis, 10(2), 78-92.
10. Makhmudov, U. (2023). Budget tashkilotlarida risklarni boshqarish: strategiyalar va tajribalar. Tashkent: O‘zbekiston iqtisodiyot va moliya akademiyasi.